บทที่ 1
บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การทำเกษตรของประเทศไทยในปัจจุบันมีการใช้สารเคมีในปริมาณมาก การเกษตรแบบดั้งเดิมของไทยที่ถูกแทนที่ด้วยการเกษตรกระแสหลักและการผลิตพืชเชิงเดี่ยว ที่มุ่งผลิตพืชชนิดเดียวเป็นจำนวนมากเพื่อการจำหน่ายเป็นหลักทำให้ความสมดุลของธรรมชาติขาดหายไป ส่งผลให้เกิดการตกค้างของสารเคมีและเกิดพิษภัยต่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค

ผลของการทำเกษตรกระแสหลักที่สร้างความเสียหายต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อมดังที่กล่าวมา ทำให้เกิดแนวคิดในการแสวงหาทางเลือกเกี่ยวกับการพัฒนาภาคการเกษตรที่เรียกว่า “เกษตรแบบยั่งยืน” ซึ่งหมายถึง แบบแผนของเกษตรกรรมที่รักษาความอุดมสมบูรณ์ของ ดิน น้ำและความหลากหลายทางชีวภาพให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน ควบคู่กับการรักษาระดับของการผลิตในปริมาณและคุณภาพที่เพียงพอต่อความต้องการพื้นฐานของเกษตรกร

ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการใช้กระบวนการเกษตรแบบยั่งยืนประเภทหนึ่งก็คือ การเพาะปลูกผักปลอดสารพิษ ซึ่งเป็นผลผลิตผักที่หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีในกระบวนการผลิต ดังนั้น การเพาะปลูกผักปลอดสารพิษ นอกจากจะเป็นกระบวนการที่หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี โดยใช้กรณีที่มีความจำเป็น และใช้อย่างตามหลักวิชาการแล้ว ยังเป็นกระบวนการที่เน้นการใช้อินทรียวัตถุ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด และปุ๋ยชีวภาพในการปรับปรุงบำรุงให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ปลอดภัยทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค (พงศ์ธร, 2548)

ซึ่งจากสภาพการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตของผู้ผลิตและผู้บริโภคอย่างมาก การตระหนักใส่ใจถึงสุขภาพอนามัยจึงเป็นเรื่องที่ไม่ควรมองข้าม มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเริ่มเล็งเห็นความสำคัญร่วมกันที่จะกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาลดการใช้สารเคมีขึ้น ภายใต้รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน เกษตรปลอดสาร ฯลฯ ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความสมดุลและนำไปสู่การพึ่งตนเองได้

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ฉบับที่ 10 ฉบับปัจจุบัน ได้มีองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทและหน้าที่ในการพัฒนาท้องถิ่น ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ตามพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วน ตำบล พ.ศ. 2537 และ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2542) ตามมาตรา 67 ได้กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของอบต. ดังสรุปได้ว่า อบต.มีหน้าที่พัฒนาท้องถิ่น ในการอำนวยความสะดวก ด้านสาธารณูปโภค รักษาสภาพแวดล้อมทั้งทางน้ำและทางบก ป้องกันโรคติดต่อ ส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นอันดี

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

งาม และปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ทางราชการมอบหมาย รวมถึงทำกิจกรรมในเขต องค์การบริหารส่วนตำบล ตามที่เห็นสมควรว่าเป็นประโยชน์ต่อประชาชน ในบทบาทและหน้าที่ของ อบต. ด้านการพัฒนาท้องถิ่น จะเน้นที่จะต้องเร่งกำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาให้มีความพร้อมและศักยภาพในการบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

องค์การบริหารส่วนตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เป็นองค์กรที่รับผิดชอบการบริหารงานส่วนท้องถิ่น มีการดำเนินงาน จัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาให้แก่ประชาชนในพื้นที่ ด้านการส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารพิษก็เป็นแนวทางอย่างหนึ่งที่ ทาง อบต. ท่าสองคอน ได้ตระหนักถึงความสำคัญและใส่ใจในสุขภาพของคนในชุมชน จากการได้รับผลกระทบของการใช้สารเคมี ทำให้สุขภาพร่างกายเสื่อมโทรม อีกทั้งในเรื่องต้นทุนการผลิตสูง เนื่องจากสารเคมีที่ใช้ในการเกษตรล้วนแล้วแต่มีราคาแพง ประกอบกับการใช้สารเคมีนั้นยังทำลายสิ่งแวดล้อม ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง พืชและสัตว์ที่เป็นประโยชน์ต่อระบบนิเวศน์ลดลงและหายไปในที่สุด (นายธนารักษ์ อินศร นักวิชาการเกษตร อบต.ท่าสองคอน สัมภาษณ์ เมื่อ 6 มิ.ย. 51)

อบต.ท่าสองคอน ได้กำหนดแผนส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารพิษไว้ใน ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและได้มีการกำหนดหมู่บ้านในเขตรับผิดชอบของอบต. ที่จะเป็นพื้นที่นำร่อง ที่มีความพร้อม ความต้องการ ในการเคลื่อนงานไปด้วยกัน จำนวน 4 หมู่บ้าน ได้แก่

1. บ้านบ่อน้อย หมู่ที่ 6 เป็นหมู่บ้านที่ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมปลูกมันสำปะหลังและทำนาปลูกข้าว แต่ต้องเผชิญกับปัญหาต้นทุนในการผลิตและราคาที่ไม่แน่นอน เมื่อหมดฤดูกาลก็จะทำการผลิตผักต่อ (หลังข้าว ปลูกผัก) เพราะพื้นที่หมู่บ้านบางส่วนติดกับลำน้ำชี แต่ก็มีบางพื้นที่เป็นที่ดอน ไม่สามารถดึงน้ำขึ้นมาใช้ได้ อีกทั้งความต้องการของชาวบ้านที่อยากจะใช้พื้นที่สาธารณะหมู่บ้านมาทำการผลิตเป็นแปลงเกษตรปลอดสารสำหรับเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกิน ไม่ต้องอพยพไปรับจ้างตามต่างจังหวัด ทั้งปลูกไว้บริโภคในครัวเรือน เหลือจึงนำไปขาย สร้างอาชีพในท้องถิ่น ชาวบ้านมีรายได้เสริม

2. บ้านอุปราช หมู่ที่ 3 เป็นหมู่บ้านที่มีการผลิตผักรายใหญ่ที่จำหน่ายในตลาดเทศบาลเมืองมหาสารคามและตลาดสดอื่นๆ โดยการผลิตผักส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ทำกินส่วนบุคคล ขั้นตอนการผลิตยังใช้สารป้องกันกำจัดศัตรูพืช สารเคมีชนิดต่างๆ ในกระบวนการผลิตเพื่อเร่งการเจริญเติบโตให้ทันกับความต้องการของตลาด แต่ในปัจจุบันเริ่มมีกลุ่มเกษตรกรที่ทำการผลิตผักเริ่มหันมาสนใจกระบวนการผลิตแบบไม่ใช้สารเคมีและยังอยู่ในระหว่างการปรับเปลี่ยนขั้นตอนการผลิตที่ยังมีการใช้สารป้องกันกำจัดศัตรูพืชร่วมกับปุ๋ยอินทรีย์อยู่ เกษตรกรยังต้องการเพิ่มเติมในด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรแบบปลอดสาร ร่วมกับการจัดสรรพื้นที่สาธารณะสำหรับชาวบ้าน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ที่ไม่มีที่ดินทำกินเพื่อปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรจะมีหน่วยงานเข้ามาสนับสนุนด้านต้นทุนการผลิตและปัจจัยการผลิตต่างๆ

3. บ้านหนองกุงเต่า หมู่ที่ 2 เป็นหมู่บ้านที่มี กลุ่มปลูกผักปลอดสารแบบแปลงรวม กลุ่มมีสมาชิก จำนวน 22 คน โดยใช้พื้นที่สาธารณะหมู่บ้าน 11 ไร่ทำการผลิต มีองค์ความรู้เรื่องการปลูกผักปลอดสาร มีการทำปุ๋ยอินทรีย์ ชีวภาพไว้ใช้เอง ซึ่งปัจจุบันได้ดำเนินการเปิดเป็นศูนย์การเรียนรู้ในหมู่บ้านขึ้น มีความต้องการที่จะขยายผลสู่ชุมชนอื่น แต่ยังไม่มีการดำเนินการ และอยากจะขยายพื้นที่ปลูกไปตามหัวไร่ ปลายนา แต่มีข้อจำกัดไม่มีน้ำทั่วถึงเนื่องจากบ่อธรรมชาติไม่สามารถเก็บน้ำได้ตลอดทั้งปี ต้องอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว

4. บ้านดอนหัน หมู่ที่ 9 เป็นหมู่บ้านที่เคยมีหน่วยงานหลายหน่วยงานมาให้การสนับสนุนในเรื่องปัจจัยการผลิต ทั้ง เครื่องจักร อุปกรณ์ เงินลงทุนในการผลิตทางการเกษตร ที่ได้วางโครงสร้างพื้นฐานไว้แล้ว แต่ยังขาดความต่อเนื่องของการทำงาน ซึ่งในปัจจุบันได้ล้มเลิกแยกย้ายกันไปประกอบอาชีพอื่น แต่ยังมีสมาชิกกลุ่มปลูกผักปลอดสารบางส่วนที่อยากจะฟื้นฟู เอาปัจจัยการผลิตที่มีอยู่กลับขึ้นมาดำเนินการอีกครั้ง

ในขณะเดียวกันสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ จังหวัดมหาสารคาม (สสส.มค.) ในการเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมในเขตพื้นที่ อบต.ท่าสองคอน ให้ความรู้ในกระบวนการผลิตผักปลอดสารพิษ ในพื้นที่บ้านหนองกุงเต่า จัดการฝึกอบรม และจัดทำแปลงสาธิต จึงเกิดการรวมตัวของเกษตรกรในชุมชนจัดตั้งเป็นกลุ่มปลูกผักปลอดสารบ้านหนองกุงเต่าขึ้น

จากข้อมูลเบื้องต้นทำให้ทราบว่าแต่ละหมู่บ้านนั้นมีศักยภาพและข้อจำกัดที่แตกต่างกัน ดังนั้น การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษของอบต.ท่าสองคอน จึงเกิดปัญหาและอุปสรรคในการ ดำเนินงานที่ผ่านมา ในการส่งเสริมไม่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้าน

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยเห็นถึงความสำคัญในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษสู่ชุมชน ในเขตพื้นที่ตำบลท่าสองคอน เพื่อให้ชาวบ้านในเขตพื้นที่เป้าหมายได้ร่วมกันระดมถึง สภาพปัญหาที่เกิดจากการใช้สารเคมี ความต้องการ ศักยภาพความพร้อม ทั้งด้าน องค์ความรู้ที่มีจากกลุ่มปลูกผักปลอดสาร สภาพพื้นที่ที่เหมาะสมในการผลิตประกอบกับโครงสร้างพื้นฐานที่หลายหน่วยงานเคยให้การสนับสนุนมา แต่ยังขาดการต่อเนื่องในการดำเนินงาน ดังนั้น อบต.ท่าสองคอน ซึ่งเป็นหน่วยงานระดับท้องถิ่นที่มีบทบาทในการพัฒนาภาคการเกษตรในพื้นที่จึงต้องการค้นหาแนวทางหรือบทบาทที่เหมาะสมขององค์การบริหารส่วนตำบลในการส่งเสริมการทำการเกษตรปลอดสารพิษ เพื่อนำไปสู่การจัดทำแผนงานพัฒนาตำบลที่

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

สอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ และสามารถขยายผลไปสู่พื้นที่อื่นๆ และใกล้เคียงได้อย่างเหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาท การดำเนินงานและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าสองคอนในการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคขององค์บริหารส่วนตำบลท่าสองคอนและชุมชนในการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

คำถามการวิจัย

องค์การบริหารส่วนตำบลท่าสองคอนจะมีบทบาทในการสร้างกระบวนการเรียนรู้การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากในระดับตำบลท่าสองคอน ได้อย่างไร

ประโยชน์คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย

มิติวิจัย (องค์ความรู้)

1. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาท การดำเนินงานและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าสองคอนในการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

2. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคขององค์บริหารส่วนตำบลท่าสองคอนและชุมชนในการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ

มิติพัฒนา

1. ความร่วมมือของอบต.ในการดำเนินงานการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษที่เหมาะสมกับชุมชนได้ดีขึ้น

2. การพัฒนาศักยภาพของกลุ่ม บุคคล ที่เข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย

3. เกิดพื้นที่ต้นแบบการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษขึ้นในชุมชน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

กรอบความคิดในการวิจัย

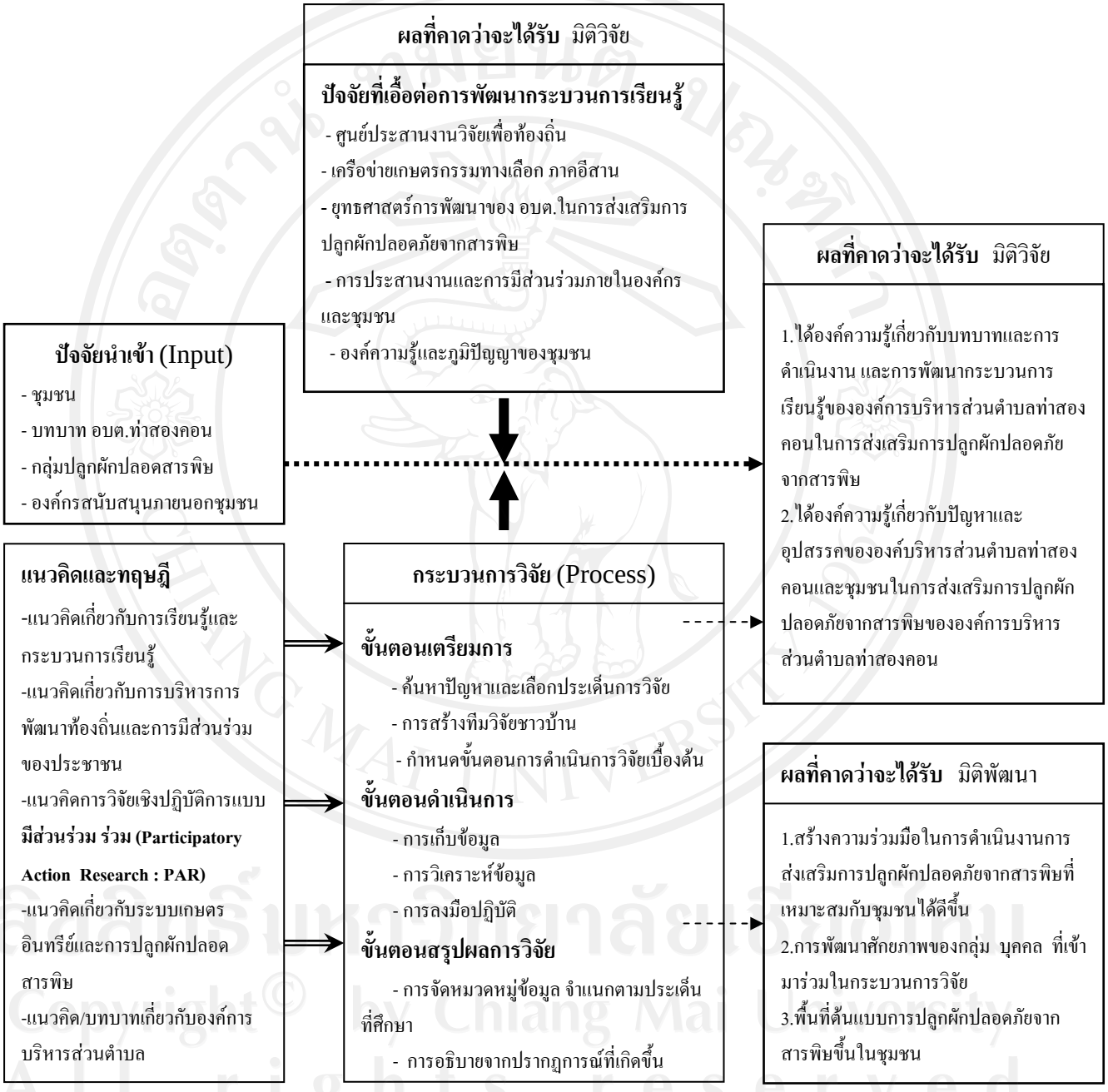

แผนภาพที่ 1. กรอบแนวคิดการวิจัย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

นิยามศัพท์

ผักปลอดภัยจากสารพิษ หมายถึง ผักที่ผลิตขึ้นโดยมีการใช้สารเคมี เช่น ปุ๋ยเคมี และสารป้องกันกำจัดศัตรูพืชอยู่ ในปริมาณที่เหมาะสม ในขั้นตอนกระบวนการผลิตไม่เกินระดับ มาตรฐานที่กระทรวงสาธารณะสุขกำหนดไว้ในประกาศกระทรวงสาธารณะสุข

กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การเรียนรู้ในการปลูกผักโดยไม่ใช้สารเคมี การเรียนรู้ การหาทางออกร่วมกันจากปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นขั้นตอนเป็นระบบ โดยการใช้วิธีการทางธรรมชาติเพื่อทดแทนการใช้สารเคมีในการผลิต เช่น การบำรุงดิน หรือน้ำหมักธรรมชาติ การทำสารไล่แมลงจากธรรมชาติ

การส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษ หมายถึง วิธีการดำเนินงานและการสนับสนุนของอบต.ต่อการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษในเขตพื้นที่รับผิดชอบให้แก่เกษตรกรและผู้ที่มีความสนใจ มีความต้องการที่จะรับการสนับสนุน ไม่ว่าจะเป็น ด้านองค์ความรู้ ด้านงบประมาณ และปัจจัยด้านต่างๆ ตามที่อบต.จะสามารถจัดสรรให้

บทบาทของอบต.ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การปฏิบัติของอบต.ที่จะร่วมศึกษา ร่วมเรียนรู้ ในกิจกรรมอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นตามสถานภาพและความเป็นจริงในปัจจุบัน นอกเหนือจากสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายที่ต้องรับผิดชอบ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved